

Kā uzkrāt pensijai?

*Kārlis Purgailis, Finanšu nozares asociācija, Kapitāla tirgus komitejas
līdzpriekšsēdētājs*

Skatoties uz Latvijas senioriem un viņu ienākumu līmeni, par pensijas vecumu domāt kļūst baisi – kuram gan gribētos nonākt lūdzēja vai maznodrošinātas personas lomā, ja lielākā daļa mūža aizvadīta, strādājot un valsts budžeta maciņu piepildot ar saviem nodokļiem! Tāpēc šoreiz pētām, kā parūpēties, lai pensijas līmenis būtu atbilstošs vēlmēm.

Pensiju 2.līmenis ir katra strādājošā personīgais ieguldījums finanšu tirgos. Citiem vārdiem sakot, mēs katrs esam investors, un ik mēnesi ieguldījumiem finanšu tirgos automātiski tiek novirzīti 6% no ikmēneša bruto algas. Tāpēc ir svarīgi izvēlēties sev piemērotu pensiju 2.līmeni, lai šie ieguldījumi nestu lielāko iespējamo atdevi.

Pamatprincipi pensiju 2.līmeņa izvēlē

Pirmais princips, kas attiecas uz visiem ieguldījumiem, tostarp pensiju 2.līmeni, – jo ilgāks ir investīciju periods, jo lielāku risku investors var uzņemt, jo ilgākā termiņā riska un atdeves attiecība būs vislielākā. Respektīvi, ilgtermiņā būs iespēja nopelnīt vairāk, neskatoties uz finanšu tirgu svārstībām. Līdz ar to pensiju plāna izvēlē galvenais kritērijs ir vecums jeb tas, cik gadu ir līdz pensionēšanās vecumam.

Svarīgs kritērijs ir arī konkrētā plāna ieguldījumu stratēģija. Šobrīd tirgū tiek piedāvāti gan pasīvi pārvaldīti ieguldījumu plāni jeb tā saucamie indeksu plāni, gan aktīvi pārvaldīti ieguldījumu plāni. Ieguldot pasīvi pārvaldītos plānos, pārvaldnieks būtībā kopē finanšu tirgu, līdz ar to – cik būs nopelnījuši finanšu tirgi, tik varētu nopelnīt arī attiecīgais pensiju plāns. Savukārt aktīvi pārvaldīti plāni balstās uz detalizētu izvērtēšanu ar mērķi atrast tādus ieguldījumus, kuriem ir vislielākais potenciāls nākotnē dot peļņu,

tādēļ aktīvi pārvaldītajiem plāniem ir iespēja nopelnīt vairāk nekā tirgum kopumā.

Tāpat investīciju stratēģija ietver arī to, kāds riska līmenis ir izvēlēts un kādos instrumentos tiek ieguldīts. Ja pensiju 2.līmeņa plāns paredz ieguldījumus uzņēmuma akcijās, tad riska līmenis ir augstāks nekā tad, ja ieguldījumu plāns iegulda obligācijās vai parāda vērtspapīros. Svārstības tiem plāniem, kas iegulda akcijās, mēdz būt lielākas, bet ilgākā termiņā atdeve ir lielāka.

Līdz ar to gados jauniem cilvēkiem, kuriem līdz pensijas vecumam vēl ir tālu, ieteicamāk būtu izvēlēties plānus, kas ar lielāku īpatsvaru iegulda uzņēmumu akcijās, nevis parāda vērtspapīros. Savukārt, tuvojoties pensionēšanās vecumam (kāds 5–10 gadus līdz pensionēšanās vecumam), vajadzētu izvēlēties plānu, kas iegulda parāda vērtspapīros ar mērķi fiksēt portfeļa ienākumus, kur svārstības ir mazākas un attiecīgi arī mazāks risks ciest zaudējumus.

Kā izvērtēt pensiju plānu ienesīgumu?

Šobrīd portālā Manapensija.lv ir apkopoti visi Latvijā reģistrētie pensiju pārvaldītāji un to pensiju 2.līmeņa plānu ienesīguma rezultāti dažādos laika posmos. Taču jāņem vērā, ka ienesīgums jāvērtē maksimāli garā termiņā, jo īstermiņa svārstības piedzīvo visi ieguldījumu plāni. Mērķis ir izvēlēties tādu plānu, kur ilgtermiņa ienesīgums ir bijis augstāks, bet svarīgi pievērst uzmanību arī tam, cik stabils vai svārstīgs šis ienesīgums ir bijis.

Tāpat jāatzīmē, ka Manapensija.lv ienesīgums ir norādīts pēc visām komisijām, kas pensiju 2.līmeņa krājējiem ir jāmaksā pārvaldītājam par veiktajiem ieguldījumiem. Tas ir būtiski, jo ir atsevišķi pensiju 2.līmeņa plāni, kam ir noteikta mainīgā daļa, kuru pārvaldnieks iekasē tikai tad, ja ir spējis nodrošināt labāku rezultātu nekā atbilstoši tirgus indeksi.

Kopumā pensiju plānu komisijas maksas pēdējo gadu laikā ir samazinājušās, nevis kāpušas. Tas ir iespējams, pateicoties kopējam pensijas uzkrājumu ievērojamam pieaugumam, kā arī veselīgai konkurencei pensijas pārvaldnieku starpā. Tāpat samaksāto komisiju apmēru mazina arī pasīvi pārvaldīto jeb tā saucamo indeksu plānu piedāvājuma paplašināšanās. Pasīvi pārvaldītam ieguldījumu plānam nav nepieciešama regulāra profesionāļu klātbūtne plāna pārvaldīšanā – process ir automatizēts un ietver mazu speciālistu tiešo iesaisti, līdz ar to šiem plāniem komisijas maksas var būt ievērojami mazākas.

Dažādiem plāniem komisijas maksas Latvijā var atšķirties no 0,08% līdz pat 1% no uzkrājuma apjoma gadā. Šī pozīcija tiešā veidā ietekmē pensijas uzkrājuma apjomu – mazākas komisijas maksas sniedz iespēju veidot lielāku uzkrājumu, kas ilgākā termiņā var veidot vērā ņemamu starpību. Vienlaikus, izvēloties, kuram konkrētam pārvaldītājam uzticēt savu pensiju uzkrājumu, vērta pievērst uzmanību ne tikai komisijas maksai. Primāri jāizvērtē līdzekļu pārvaldnieka profesionalitāte, pieredze un ieguldījumu ienesīguma vēsturiskie rezultāti, savukārt pakalpojuma izmaksām jābūt samērīgām pret saņemto rezultātu.

Aizvadītie gadi – ar plus zīmi

Kopumā pēdējā pusotra gada laikā pensiju 2.līmeņa ienesīguma rezultāti ir bijuši ļoti labi. Finanšu tirgi ir atkopusies pēc Covid pandēmijas, un arī kara sākotnējā ietekme ir mazinājusies. Labāk ir veicies tiem pensiju plāniem, kur ir lielāks akciju īpatsvars, savukārt tiem plāniem, kas iegulda tikai obligācijās, 5 gadu ienesīgumi joprojām ir negatīvi, ko būtiski ietekmēja straujais procentu likmju kāpums. Ir nepieciešami vēl daži gadi, lai šie ieguldījumu plāni un to rezultāti ilgtermiņā atgrieztos pozitīvajā teritorijā.

Atskatoties uz 2023.gadu, trīs galvenie pasaules ekonomikas vadmotīvi bija inflācija, procentu likmju kāpums un tehnoloģiju

uzņēmumu izrāviens. Lai arī gads sākās ar prognozēm par strauju globālās ekonomikas sabremzēšanos un bažām par finanšu krīzes tuvošanos, inflācijas stabilizēšanās, mākslīgā intelekta uzvaras gājiens un lielo tehnoloģiju uzņēmumu peļņas rādītāji nostiprināja investoru optimismu visā pasaulē. Izdevās pārvarēt arī enerģētikas krīzes radītos draudus Eiropā un banku bankrotu Amerikas Savienotajās Valstīs un Šveicē.

Savukārt militārais konflikts Izraēlā bija par iemeslu tirgus korekcijai 2023.gada 4.ceturkšņa sākumā. Neskatoties uz sākotnējo spriedzi, gan Ukrainas, gan Izraēlas kari no investoru perspektīvas jau neilgi pēc to sākuma tika iecenoti kā lokāli konflikti, kas neatstās paliekošas sekas uz pasaules ekonomiku. Ar nosacījumu, ja nesekos tālāka konflikta eskalācija.

Vislabākie rezultāti – aktīvajiem plāniem

Minētie faktori lielā mērā sekmējuši lielāko akciju indeksu vērtības pieaugumu – ja 2022.gadā finanšu tirgus piedzīvoja būtisku lejupslīdi (S&P500 kritums atsevišķos brīžos fiksēts pat 25% apmērā), tad 2023.gadā virziens bijis vērsts augšup – S&P500 pieaudzis par vairāk nekā 22%, Eiropas 600 lielāko uzņēmumu indekss – par 14%, bet Attīstības valstu indekss – par nepilniem 5%. Pieaugums akciju indeksiem turpinājās arī 2024.gadā.

Augšupeja pasaules finanšu tirgos atspoguļojas arī Latvijas iedzīvotāju pensiju uzkrājumos – visu 2.līmeņa aktīvo plānu (plāni, kas uzņēmumu akcijās iegulda vairāk par 25%) ienesīgums pēdējā gada laikā bijis robežās no 8% līdz pat 26% (dati uz 2024.gada 8.maiju). Tie ir plāni, kur ieguldījumi dažādu uzņēmumu akcijās var veidot līdz pat 100% no plāna satura, un tie šī gada laikā ir bijuši visienesīgākie. Aktīvie plāni tradicionāli ir tas segments, kur iespējams novērot lielāko ienesīgumu, taču finanšu tirgus svārstību rezultātā tie var piedzīvot arī straujākos kritumus. Augstāks ienesīguma potenciāls un iespēja ilgākā laika periodā amortizēt riskus ir divi galvenie iemesli, kāpēc aktīvie plāni

ieteicami tiem, kuriem līdz pensijas vecumam ir vēl vismaz 10 gadi.

Kas ietekmē konservatīvo plānu ienesīgumu?

Centrālo banku cīņa ar inflāciju un starpbanku procentu likmju kāpums aizvadītajā gadā būtiski ietekmēja obligāciju tirgu (augot likmēm, obligāciju vērtība krītas) un tā rezultātā arī konservatīvos pensiju plānus. Konservatīvie plāni galvenokārt tiek veidoti no valstu un korporatīvajām obligācijām, kas piedāvā garantētu ienesīguma likmi, kas atkarīga no obligāciju dzēšanas termiņa un aizņēmēja kredītriska.

Izvēloties, kuram konkrētam pārvaldītājam uzticēt savu pensiju uzkrājumu, primāri jāizvērtē līdzekļu pārvaldnieka profesionalitāte, pieredze un ieguldījumu ienesīguma vēsturiskie rezultāti

Veidojot konservatīvos plānus, pensijas pārvaldnieks veic izvēli par labu fiksētiem ienākumiem, lai nodrošinātu pensijas saņēmēja uzkrājumu pasargāšanu no ievērojamiem potenciāliem kritumiem, ko var radīt finanšu tirgus satricinājumi, korekcijas un ilgstošas lejupslīdes. Tas ir sevišķi aktuāli tiem iedzīvotājiem, kuriem tuvojas pensionēšanās vecums, proti, līdz pensijai palikuši apmēram 5 gadi.

Nemot vērā 2023.gada tirgus dinamiku, konservatīvo plānu ienesīgums gada laikā bijis no aptuveni 4% līdz 7,9% atzīmei (dati uz 2024.gada 8.maiju), taču centrālo banku procentu likmju samazinājums, ko paredz 2024.gadā, nozīmē, ka šo plānu potenciāls varētu pieaugt.

Pozitīvā tendence Latvijā ir tā, ka pensiju 2.līmeņa uzkrājumi turpina palielināties – uzkrājumu apjoms sasniedzis rekordlielu 7,6 mljrd. eiro atzīmi. Tas skaidrojams ar vidējās algas pieaugumu valstī un attiecīgi lielākām iemaksām, kā arī ar būtisko ienesīgumu no finanšu tirgu pozitīvās attīstības. No kopējiem pensiju 2.līmeņa

uzkrājumiem gandrīz 1,4 mljrd. eiro ir veidojušies no investīciju rezultāta. Tā ir reāla nauda, kas iedzīvotājiem būs pieejama pensionējoties, tāpēc katram laicīgi jāizdara apzināta izvēle par sev piemērotāko pensiju 2.līmeni.

Vai uzkrājumu var pazaudēt?

Kā būtu ieteicams rīkoties, ja cilvēks redz, ka pensiju 2.līmenis ir labi nopelnījis, un vēlas to saglabāt, jo, piemēram, tuvojas pensijas vecums? Vai mainīt 2.līmeņa plānu? Jo akciju tirgi var kristies un gadu pirms pensijas uzkrājumi aiziet mīnusos. Vai šādi ir iespējams?

Tuvojoties pensiju vecumam, vajadzētu izvēlēties pensiju plānus ar zemāku risku, zemākām uzkrājuma vērtības svārstībām. Šādi plāni ir tie, kas iegulda parāda instrumentos, piemēram, obligācijās. Šos plānus bieži sauc par konservatīvajiem plāniem, un tie ir ar zemu akciju īpatsvaru. Ieguldot šādā ieguldījumu plānā, potenciālās uzkrājuma vērtības izmaiņas, kuras rodas tirgus svārstību ietekmē, parasti nav tik lielas, kā plāniem ar lielu akciju īpatsvaru, un tādā veidā var nodrošināties, ka uzkrājuma vērtība nemainās tik strauji.

Uzkrājuma vērtība var samazināties, bet visu uzkrājumu praktiski pazaudēt nav iespējams, jo ieguldījumi tiek veikti dažādos aktīvos, tādējādi diversificējot riskus.

Ieteikumi pensiju pārvaldībai:

1. Uzzināt, kāds ir jūsu ieguldījumu plāns. To var izdarīt portālā Latvija.gov.lv. Jānoskaidro ieguldījuma plāna veids, komisijas un vēsturiskie rezultāti Manapensija.lv.
2. Izvēlēties vecumam atbilstošu pensiju plānu. Jauniešiem tie būtu augsta riska ieguldījuma plāni, piemēram, 100% aktīvie plāni, kuros naudas līdzekļu ieguldījums akcijās ir līdz pat 100%. Bet cilvēkiem, kuri ir tuvāk pensiju vecumam, –

konservatīvākie ieguldījuma plāni, kuros ieguldījums akcijās ir mazāks, piemēram, 50% līdz 0%.

3. Sazināties ar savu banku un lūgt konsultāciju.
4. Izdarīt izvēli par mantošanas tiesībām un veikt atbilstošu norādi Latvija.gov.lv.

Noteikti nevajag pasīvi paļauties! Izvēloties vecumam neatbilstoši plānu, ir iespēja, ka pensijas uzkrājums var būt līdz pat divām reizēm mazāks. Svarīgi atcerēties, ka savas pensijas pārvaldītāju vari mainīt vienu reizi kalendārajā gadā, bet ieguldījumu plānu – divas reizes gadā.